Dávid Gyula

Kossuth és Petőfi

Két fogalomra lett név, amelyeknek viselői az utódok tudatában együtt és külön-külön is ugyanazt az eszmét fejezik ki: a szabadságvágyat és a szabadság ügyéért hozott legnagyobb áldozatot. Petőfi az életét adta érte a fehéregyházi csatában, Kossuth a szabadságharc véres letörése után a száműzetést választva volt közel egy fél évszázadon át – s azóta is – a hozzá való hűség szimbóluma.

A jelképek világából a földre leszállva azonban nem minden alap nélkül tehetjük fel a kérdést: vajon megfértek-e ők egymás mellett? Milyen volt a viszonyuk a 48-at megelőző reformkor időszakában, s milyen a forradalom és a szabadságharc napjaiban-heteiben-hónapjaiban, ama rövid másfél esztendő alatt? Vajon nem Költő és Politikus megannyi változatban megismétlődő szembenállása-e az övék, amelyben a költő az elveket, az eszményeket képviseli, a politikus pedig a mindennapi lehetőségek és lehetetlenségek között a praktikus előrehaladást?

De ne tévedjünk a publicisztika vizeire! Lássuk, mi kettőjük viszonyának hiteles, történelembe ágyazott tartalma, s abból kibontva az utókorhoz, a mához is szóló üzenete.

Azt lehetne hinni, hogy Kossuth, a jurátus majd ügyvéd, vármegye- majd országgyűlés szónoka, az államférfi messze állott az irodalomtól, s talán ez volt az oka Petőfivel való konfliktusainak. Nem egészen felel meg az igazságnak egy ilyen feltételezés. Persze nem azért, mert – amint szorgalmas filológusok kifürkészték – ifjúkorában őt is megkísértette az irodalom: maga is megpróbálkozott állítólag egy-két korabeli német szinpadí mű magyarisásával (noha idős korában tagadta a neki tulajdonított *András és Béla* vagy *Korona és kard* szerzőségét) s nem is azért, mert később, amikor az Országgyűlési Tudósítások miatt börtönbe kerül, időtöltésből valóban hozzákezd Shakespeare *Macbeth*-jének fordításához. Ez utóbbi fennmaradt töredékei különben joggal keltették fel az irodalomtörténészek érdeklődését. Csabai Tibor, aki jó negyven évvel ezelőtt könyvet írt *Kossuth Lajos és az irodalom* címmel, így ír róla: „...még így, töredékes formájában is nagyigényű, a pusztá nyelvyakorklason messze túlmutató, becsvágyról tanúskodó munka ez. Meggyőző erővel példázza azt az egyre formálódó készséget, mely különösen a felfokozott érzelmek nyelvi kifejezésében, az erős szenvedélyek belső hullámzásának, ki-kitörései izgatott mozdulatainak stilisztikai érzékeltetésében már most is igen magas fokot ért el, egyszersmind sejtetve azokat a forrásokat, melyekből a kossuthi szónoklat és publicisztika magával ragadó ereje táplálkozik.”

Kossuthnak tehát – s itt most már nem az ifjúról, hanem a közéleti pályán magának időközben nevet kivívott politikusról van szó – ezek az irodalmi próbálkozásai az elsöprő hatású szónok és publicista pályáján végigtekintve válnak igazán értelmezhetőkké.

A fiatal Kossuth azonban nem csak kacérkodott az irodalommal – ebben semmi különös nem lett volna abban a korban, amikor a középiskolai oktatásban tantárgy volt a poétika, s a nebulóknak a verslábak és költői alakzatok ismeretét maguk faragta verseken is bizonyítaniuk kellett –. hanem igen korán kapcsolatba került, s a szabadságharc leveréséig és száműzetéséig kapcsolatban is maradt kora számos jeles magyar írójával. Nem véletlen ez, hiszen az 1830-as – 40-es évek magyar irodalmának legjava azoknak az eszméknek a megfogalmazója, hordozója volt, amelyeket a megyegyűléseken, majd a parlamentben, s a politikai sajtóban Kossuthék igyekeztek a közvéleménnyel elfogadtatni, társadalom-átalakító kezdeményezésekké, tettekké, törvényekké formálni.

A képzeletbeli névsor élén – nem annyira időrendben, mint inkább a képviselt eszmék történeti rendjében – Kazinczy Ferenc áll, akivel Kossuth a sárospataki kaszinó jegyzőjeként 1831-ben személyesen is találkozott, s aki számára is megtestesítője volt annak a felvilágosodás-kori – majd a nyelvújítási harcban más eszközökkel kiteljesedő – eszmevilágnak, amelyből a nemzeti polgárosodás programja és az egész reformkor kinő. Kötődésük tehát ennek az eszmei folytonosságnak a jelzésértékű aktusa is.

A következő lépést Kölcsey jelzi. Az ő közéleti szereplése, a nemesi Magyarország sáncain kívülrekedtek („a szegény adózó nép”) felemelése ügyének felvállalása lesz Kossuth példaképe bontakozó politikai pályáján; az általa megfogalmazott eszmék térnek vissza egyre nagyobb visszhangot kiváltó publicisztikájában: a személyi, a társadalmi, a politikai szabadság eszméje, az érdekegyesítés programja. Amikor Kossuth börtönbe kerül, az egyik könyv, amely odabent vele van, s amelyet naponta forgat, Kölcsey *Minden munkájának* egykorú kiadása. A kötődés különben kölcsönös: Kölcsey fogalmazza Szatmár megye feliratát „Kossuth ügyében”, s ezt írja benne: „Kossuth Lajos hazánkfia... magát a nemzet köszönetére érdemessé tévé.” Kossuth a börtönben kapja a hirt atyai barátja haláláról, s hallatára így ír Wesselényinek: „Sírnom kellett, mint anyavesztett gyermek sír. – Kölcsey meghalt! miért nem inkább én...?” (Levele 1837. november 30-i keltezéssel.) Egy másik levelében pedig, amelyet édesanyjának küld ki, így jellemzi őt: „Olly sokrateszi bölcsesség, olly catoí character, annyi szerénységgel; olly meleg emberszeretet, olly minden emberi salaktól tiszta szellemiség és személyesített erény olly gyermeki szelidséggel – mikor volt, hol van, s mikor lesz!?” (Levele 1838. szeptember 22-ről.)

A harmadik, akinek nagy szerepe van Kossuth egyéniségének, nézeteinek formálódásában: Vörösmarty. Ha Kazinczy az indíték szerepét játszotta, Kölcsey a politikai pálya kiteljesedésének szabott irányt, Vörösmarty volt a Kossuth-tal együtt fejlődő-változó eszmetárs. Költői pályája a 30-as évektől valósággal párhuzamban halad a politikus-Kossuthéval, az irodalomról vallott (egy-két helyen sűrítetten megfogalmazott) elvei, nézetei a nemzeti romantika ideológiai összképébe illeszkedett. Romantikus alkat Kossuth is: nagy eszmékért hevülő, s pátosza erejével sokakat fanatizálni képes. A *Szózat*, *Az országháza*, a *Liszt Ferenchez* strófáit pedig ugyanaz a pátosz hevíti, a nemzet sorsáért érzett ugyanazon felelősség, mint Kossuth beszédeit, akkori nagyhatású cikkeit a Pesti Hírlapban. Semmiképpen nem véletlen tehát, hogy amikor kirobban a vita Kossuth és Széchenyi között, Vörösmarty Kossuth oldalán áll sorompóba. És követi majd a szabadságharc idején is a kossuthi politikát, akkor is, amikor érette Petőfi tépi le homlokáról a babért.

Elérkeztünk tehát Petőfihez. S a Kossuth–Petőfi-viszonyt illetően mindjárt egy negatív mozzanat összefüggésében. Pedig Kossuthnak az a néhány írása, amelyekben közvetlenül fogalmazza meg nézeteit az irodalomról, az író szerepéről abban a felmérhetetlen változásokkal terhes korban, arról tanúskodik, hogy az irodalom kérdéseiben nem is volt közöttük igazi nézetkülönbség. Íme, miképpen vélekedik Kossuth a költészet hatalmáról: „Nemzeti költészet – írja 1842-ben *A magyar irodalom és művészet 1842-ben* című cikkhez fűzött *Szerkesztői megjegyzéseiben* – lövelli állócsillagként a nemes érzelmek fénysugarát a népre alkonytalanul; az üdvözíti nemes gerjedelemmel a boldogokat; az csepegtet balzsamirt a boldogtalanok vérző kebelébe, az emeli a népdicsőséget föl egy mennyei diadalig; ...az bír ama bűverő tehetségével, melly az egyéni élet prózai mezejének minden szögletén a köznemzeti individualitás húrjait megrezgeti.” Ímé, hogyan látja az irodalom nemzeti jellegének – és természetesen jelentőségét – a maga korában: „...a civilizáció, mellynek nemzeties jelleme nincs, hasonlít a levágott gyümölcsvirághoz, mely pohárban még egy-két nap elteng, de gyümölcse soha nem lesz”. És alább: „...kívánatos, s kívált a magyar nemzet és nemzetiség viszonyai közt... kétszerte kívánatos, hogy a magyar költő is annyira szívben, lélekben magyar legyen, miszerint önkénytelenül is azon kútfőből merítse lelkesedését, melly kútfőnek kiapadhatatlan forrásává kell műveinek válnia, hogy

hassanak, és ez a nemzeti érzelem...” És azt is tegyük hozzá, hogy ezt az elvárás az irodalommal szemben egyáltalán nem érzi ellentétesnek az általa szintén felismert és fontosnak tartott egyetemesség-igénnyel: „...a magyar európaias legyen – írja ugyanitt – s amit európaiasnak nevezünk, a honban mindig magyar maradjon”.

Vajon nem ez a irodalmi program fogalmazódik meg szinte e sorokkal egyidőben Petőfi verseiben, olykor tételesen is? Mi több, épp ezekben az években születnek olyan Petőfi-versek is, amelyek közvetlenül a Kossuth-meghirdette célokhoz kapcsolódnak: a *Védegyleti dal* a magyar gyártmányú termékek népszerűsítésére indított védegyleti mozgalomnak akár az indulója is lehetne, a *Battyhányi és Károlyi grófnék és A külföld magyarjaihoz* az idegenség előtti hajbókolás szatírája, illetve a honi értékek felkarolásának apoteózisa.

Mindennek ellenére úgy tűnik, az elvek és eszmények szintjén túl, Kossuth költő-eszménye mégsem az, amely Petőfiben megtestesül. Lehet, hogy a közvetlenebbül „politizáló” vers lett volna a kedve szerint való, vagy a romantika fennkölt népiessége talajáról érezte ő is „póriasnak” Petőfinak azt a népiességét, amelyben „a hazafiú érzelmekhez szóló szent egyszerűség” (Kossuth szavai) jut kifejezésre. Tény az, hogy Petőfi költészetére vonatkozó első közvetlen megnyilatkozásában az elismerésnek még csak az árnya sincs. 1846-ban az Ellenzéki Körben kezdeményezés történik arra, hogy az Életképek c. lapot az ellenzék a maga orgánumának tekintse és fősorakozzék mögötte. A lapnak Kossuth is küld írást, amit azonban visszavon, amikor látja, hogy a lap munkatársainak sorában a Petőfi neve is ott szerepel. Tiltakozik az ellen, hogy – amint írja – „neve egy poeta mellett figuráljon”. Mire a levél felbontásánál állítólag jelen levő Petőfi így fakad ki: „Vagyok én is olyan ember, mint ő, s még örülni fog, ha az én nevemmel együtt fogják említeni az övét is.”

Jelentéktelen, a későbbi visszaemlékezők által felfujt epizód volna? Vagy a jéghegy csúcsa? Illyés Gyula Petőfi-könyvében részletesen kitér a kettőjük közötti alkati különbségekre, s amit mond, az a későbbiekben sokmindenre magyarázatul szolgálhat: „Az ország vezetésének élére kerülő Kossuth annyira az események büvöltje, hogy néha álmodozónak mondható. S mégis ő tán az egész ország leggyakorlatibb s legszorgalmasabb embere... Eszményeivel... »fölglyújtotta«, ahogy ünnepiesen mondani szokták, a magyarok lelkét. S erre a magasztos tűzre aztán ráarkta... a pillanatnyi teendők bögréit és lábosait... A költő – aki tökéletesen ismerte a színészi fogásokat – ezeknek a gesztusoknak csak az elejét látta, s azt hitte: kártyákba lát bele. Nem volt igaza... Nem ismerve a másik belső érdemességét, egy lépést sem tett a közeledésre... Amikor a költő föltűnt, Kossuthnak ...már nem maradt érkezése megismerni a handabandázó népdalokban a költőt; csak a hírnevét érzékelt s nem verseit... [Kossuth] a híres viddini levében azt írja: a kapára-kaszára kelt parasztok a szabadság nagy költőjének, Vörösmartynak a csatadalait énekelve indultak az ellenségre. Ezt később, nyugodtabb esztendeiben is megismétli. Tudjuk, hogy Vörösmarty nem írt csatadalt... Ilyet a *Nemzeti dal* szerzője írt, nem is egyet. Hogy Kossuth ezt akkor sem helyesbíti, amikor már módja lett volna megismerni a segesvári hősi halottban a költőt is, amellet szól, hogy sem annak, sem Vörösmartynak nem volt jó olvasója, később sem.”

Ami pedig – az Életképek-afférre visszatérve – azt a pillanatot illeti, a történetek nyilván magyarázhatók azzal is, hogy a kor társadalmi közvélekedésében a ranglistán nem álltak valami magasan a „kicsapott komédiások” (Gyulai Pál később ezzel magyarázza Kossuth elutasító gesztusát), de az olyan vágáns életvitelű költők sem, mint amilyennek akkoriban Petőfit hirdették.

A lényeg azonban – úgy hisszük – mélyebben van: Kossuthban a liberális nemesi ellenzék törekvései, eszményei öltöttek testet, míg Petőfiben már akkor egyre világosabban körvonalazódott egy, az egész világ szabadságára tekintő forradalmiság, a rendi korlátokon

túl az egész nemzetben gondolkodó demokratizmus. És ezzel olyan mércét állított kora elé, amelyhez csak nagyon kevesen tudtak igazán felnőni.

A különbözőség szembetűnően az 1848. márciusi napokban mutatkozik meg. Kossuth számára a forradalom akkor nem több, mint egy politikai alternatíva, amelynek fenyegetését felhasználva eredményeket lehet kicsikarni. Emlékeztet az a pozsonyi diéta feliratával március 15-e után a császári fővárosban tartózkodva tett kijelentése, miszerint „ha Bécsben ügyünk hajótörést szenved, lemegyünk s magam állok a fiatalok élére”. Ugyanakkor ismeretes az is, amit néhány nappal később, 1848. március 19-i pozsonyi nyilatkozatában mondott: „Pestet elismeri ugyan az ország szívének, de *urának nem*.”

Különb en ez az az idő – a forradalmi márciust követő hónap – amikor Pesten egymás után rendezik a tisztelgő meneteket, fáklyás felvonulásokat hol Klauzál, Wesselényi, Eötvös, hol Batthyányi, Széchenyi, Kossuth tiszteletére, s amikor Petőfi így fakad ki naplójában:

„Mennyi ünnep egy hónap alatt! Vigyázatok, hogy ezek után a fényes éjek után sötét napok ne következzenek... Borzasztó vásári nép vagyunk! nekünk mindig ünnep kell, és ha egyszer nem lesz emberünk, akit ünnepeljünk, majd a holdvilágnak viszünk fáklyás zenét s csinálunk kivilágítást. Talán azért vagyunk olyan rongyosak, mert mindig ragyogni akarunk.”

Igazából ekkor, a forradalom kirobbanása után jön felszínre az, ami őket elválasztja. Íme néhány idézet azokról a mondatokból, amelyekben – az őket csokorba szedő Hatvany Lajos szavai szerint – Kossuth és Petőfi „mintha egymásnak felelnének”:

Kossuth: ...mi mind e percig a hűség alapján állunk az uralkodóház irányában, mely Ausztriának trónján ül... ebből oly kapocs következik, melynél fogva némi közös intézkedések mindaddig kikerülhetetlenek, míg a *pragmatica sanctio* kapcsa fennáll.

Petőfi: Láttam remegést, láttam sápadt arcokat, nem szeretném továbbra is így látni nemzetemnek fiait, – azért most lekötve kardomat, elnyugtatom, de össze nem töröm.

Kossuth: Én egyszerű polgár néhány percig azon helyzetben voltam, hogy e kéz döntőleg határozott az ausztriai trón sorsa fölött, de most is ha azt mondom e leiratra: „nem kell”, – polgárvér folya a szavam után, ... de nem képzelhetni undokabb bünt, mint játszani a polgárok vérével s egy nemzet nyugalmaival.

Petőfi: ...Meglehet, hogy vér folyt volna, de ti vérontás nélkül akartok átalakulni? isten segítsen, hanem semmi sem lesz belőle. A földnek, hogy termékeny és virító legyen, nemcsak esőre, hanem koronként vérre is van szüksége, és ha idején nem itatjuk meg, később, midőn nagyon megszomjazik, majd kétannyit követel.

Kossuth: Vannak mindenféle egyének, kik rajtam túlmennek, s én, ki a szabadság elveiért egy életen át küzdöttem, szenvedtem, mérsékeltébb vagyok náluknál.

Petőfi: Ma olvastattott föl a megyei választmányi gyűlésben a minisztériumról szóló királyi leirat. Az ifjúság és így az egész forradalom nagyon elégedetlen vele.

Kossuth: »A nemzetet saját sorsa urának látom; ha egy vagy más kedvenc eszménk nincs is még biztosítva, van lehetőség azokat kivívni.«

Petőfi: [...] de a békés polgárok nagyon meg vannak elégedve, s csaknem nyilvánosan hazaárulóknak nyilatkoztatták azokat, akik ezentúl nyugtalankodni fognak.

Kossuth: Azt remélem, hogy a nemzetben van elég erő valóságra érlelni azt, amit e papiroson bír; tartsa meg az erőnek azon nemes mérsékletét, melyben fekszik a szabadság diadala. És meg vagyok győződve, hogy a nemzet nagy és boldog leszen.

Petőfi: Jól van, mi nem akarunk hazaárulók lenni, lelépünk és hazamegyünk, de ha e királyi leirat mellett nem lesztek képesek a kellő sikert kivívni, akkor ti lesztek a hazaárulók, ti, kik abban teljesen megnyugodtatok, ti, kik a haza egyedüli reményeinek, az ifjúságnak lelkesedését erkölcsi kényszerítéssel elfojtottátok!

Kossuth: [A fejedelem] jöjjön le mielőbb hű magyarjai közé s győződjék meg, hogy hűségünk nem pusztá szó.

Petőfi: Készülj, hazám, – Készülj, boldog haza! [...] – A bécsi német – Egytől-egyig mind megveszett – [...] Kegyelmes jó császárokat elkergetik, – Családostul – [...] De ez lesz a magyarra nézve a – Szerencs napja – [...] – Letérdelünk előttök, – [...] – És egy kiáltás lesz a nemzet: – [...] – „Vitam et sangvinem – pro rege nostro!” Mint hajdanában – Bőgtek dicső apáink. (*Készülj, hazám!*)

Kossuth: A magyar férfiasan szilárd s őszinte tud lenni, nemcsak szabadsága kivívásában, hanem fejedelme iránti hűségében is.

Petőfi: Most hát oszlojunk szét, ifjú barátaim, kik a két héti nyilvános életben oly bátran és oly csüggedetlenül működtek, amint csak ohajtottam, isten veletek, a forradalomnak vége van... de nem, a forradalomnak nincs vége, ez csak az első felvonás volt... a viszónlásásig!

Csodálkoztunk-e azon, hogy egy pesti népgyűlésen Petőfi így fakad ki: „Kutyámat se bíznám egy ilyen minisztériumra!”

Az események egymásra torlódásában Kossuth csillaga egyre fonnebb ível: Miniszter az első felelős magyar kormányban, az országgyűlésben a polgári átalakulást jelentő reformok vezérszónoka, majd amikor a bécsi udvar a forradalom fegyveres letörésére szánja el magát, s Jellasics seregei megindulnak a „rebellisek” megregulázására, gyűjtő hatású beszédeivel a nemzet önvédelmi harcának kulcsszereplőjévé, sőt szimbólumává válik. Petőfi politikai pályája ugyanakkor a szabadszállási választási kudarcba fullad, s a márciusi ifjak más személyiségeivel együtt kiszorul a politikai életből.

A költő azonban jelen van. Sőt ekkori verseivel válik igazán A Forradalom költőjévé, ébren tartva a lelkekben – s a közvéleményben is – azt a maximumot, amely 48 lényege azóta is.

Az események forgatagában útjaik is összefutnak olykor. Kossuth híres 1848. június 11-i beszédére az *Ismét magyar lett a magyar* c. verssel felel a költő:

*Ismét magyar lett a magyar,
Mert ekkorig nem volt a',
Hogy is lett volna? szolga volt,
S nem magyar, aki szolga!*

*Ismét magyar lett a magyar,
Bilincset összetörte,
Mint ősszel a száraz levél,
Csörögve hull a földre!*

*Ismét magyar lett a magyar,
Kardot ragad kezébe,
Kardján a napsugár ragyog
S a bátorság szemébe!*

*Ismét magyar lett a magyar,
Lángol, piroslik arca,
Kitűzött zászló mindenik,
Amely jelt ad a harcra!*

*Ismét magyar lett a magyar,
Egy szív miljók keblében,
És dobbanása rémület
Az ellenség fülében!*

*Ismét magyar lett a magyar,
A síkra állt vitézül,
És a világ, a nagyvilág
Csodákat látni készül!*

*Ismét magyar lett a magyar,
S világvégéig az lesz,
Vagy iszonyúan és dicsőn
Mind, mind egy szálig elvesz!*

A szeptember 24-i kossuthi kiáltványban foglaltakra az Egyenlőségi Társulat Petőfi-fogalmazta *Proklamációja* felel, s egymás mellé állítva, szinte egymásból ihletődöttnek érezhetjük azt, amit a költő egyfelől, s másfelől a fővárosból 1848 végén menekülni kényszerülő magyar kormány első embere papírra vet:

Petőfi írja az Alföld Hírlapjában 1849. január 9-i keltezéssel: „Megrázott bennünket az ellenség, megrostált; a szemét és a konkoly kihullt, a java meg bennmaradt. Most minden félbarátunk és titkos ellenségünk átmegegy a győzedelmesekekhez, s hogy eddig is nem mi vagyunk a győzők, onnan van, mert ezek közöttünk voltak.”

Kossuth pedig 1849. január 26-án kelt körlevelében: „...veszteség által szent ügyünk álbarátait ösmerni tanultuk... A gyáva éppúgy, mint a gaz elmaradozott, hasonlóan a szeméhez, mely a kimosott, leülepedett búzából kiválva, léhaságánál vagy rosszaságánál fogva a víz felületén lebeg.”

Az ország súlyos helyzetében, amelyet Petőfi Erdődön jártában közvetlenül is észlelt, épp Karácsony szentestéjén levelet ír Kossuthnak, maga is fegyverrel kívánva felcserélni a tollat:

„Tisztelt Polgártárs! – kezdődik a levél – Nem kérek bocsánatot alkalmatlankodásomért, mert nem a magam, hanem a haza érdekében írom e levelet. Mindenki látja, s Ön legjobban, hogy egynek vagyunk legnagyobb hijában, a vezéreknek. Ha sejtésem nem csal – s az én sejtéseim nem szoktak csalni – bennem van annyi erő, hogy ha pályám nyílik, egyike leszek azon vezéreknek, kiknek Magyarország szabadságát fogja köszönni. Azért kérem Önt, nevezzen vagy neveztesse ki engem őrnagynak, hogy minél előbb saját számadásomra és felelősségemre játszhasam a hazamentés nagy tragédiájában. Nevezzen ki azon táborhoz, melynek legnagyobb és legnehezebb tennivalói lesznek, mert az én erényem és bátorságom ott éri tetőpontját, hol mások kétségbe esnek.”

A forradalmi kormány Debrecenbe menekülésének zűrzavarában a levél késve jut el Kossuth-hoz, aki azonban úgy látszik nem reagál az Életképek körüli afférnál sokszorosabban felfokozott költő-hadvezéri öntudat ilyen nyílt kifejezésére, hanem teljesíti a kérés lényegét: elküldi Petőfit Erdélybe, Bem táborába. Ott csinálja végig a költő-őrnagy a „legnagyobb és legnehezebb tennivalók”-ban bővelkedő téli, majd a dicsőséges tavaszi hadjárat csatáit a hamarosan atyjaként tisztelt és szeretett Bem oldalán, aki azonban vigyáz arra, hogy „a hazamentés nagy tragédiájában” őt megóvjá, megvédelmezze – ameddig teheti.

Ekkorra már Kossuth is eljutott oda, hogy felismerte: a forradalom vívmányait csak az egész nemzetet mozgósítani képes szabadságharc védheti meg. Igaz, amikor 1849 tavaszán újra összehozza őket a sors – Petőfinek a tábornokokkal való konfliktusa idején – a katonai regulát nem tűrő Petőfivel szemben amazoknak ad igazat. Akik a kor írói közül

körülveszik, akiknek közéleti munkáját is igénybe veszi (Vörösmarty, Bajza, Jósika Miklós, Erdélyi János, Sárosi Gyula, Teleki Sándor) ahhoz a nemesi-liberális táborhoz tartoznak, amelyik övele együtt tette meg az utat a közjogi harctól és parlamentáris reformoktól a forradalomig. Petőfi plebejus-demokratizmusa, forradalmi elszántsága, messze jövőndőbe tekintő, annak eszményeit fel nem adó türelmetlensége több, másabb emezek hűségénél, nemzeti elkötelezettségénél. Mégis sor kerül arra, hogy 1849 nyarán, amikor a nemzetnek már az orosz cári intervencióval is szembe kell néznie, amikor – a költő szavai szerint – „itt a próba, az utolsó nagy próba”, őt is magához hívja arra a beszélgetésre, amelyen felkéri a megjelent költőket – köztük Aranyt és Petőfit is –, hogy (amint Arany később az esetet felidéző jegyzetében írja) „fanatisálják” a népet a főváros, Pest megvédésére.

Innen azonban már alig néhány hétnyire van a vég: Petőfi számára a fehéregyházi csatátér, ahol örökre eltűnik a földi szemek elől, Kossuth számára pedig a száműzetés.

A Habsburg-elnyomatás, majd a kiegyezés évtizedei azok, amikor Kossuth és Petőfi neve egymás mellé kerül a nemzeti tudatban. Hogy miként, azt legpontosabban Vajda János egy Petőfit idéző kései, 1884-es cikkében fogalmazta meg: „Úgy vagyunk vele, mint a turini önkéntes száműzöttel és az általa képviselt eszmékkal: nem követjük, de szíveinkben népszerűbb, kegyeltebb, mint azok közül bárki, aki ma »aktuális«.”

(Kézdivásárhely, 2002. október 15.)